

KIMMO OKSANEN

HEIDI PIIROINEN

ohikuljetut

ERÄÄN KERJÄLÄISPERHEEN TARINA

WSOY

”Laupias taivas – ja minun oli sitten määrä saada komentooni jokin pabainen jokialus kukkopilleineen! mutta kaikesta päättäen olin myös Työmies – jalon asian vainiolla, tiedättehän. Jonkinlainen valkeuden lähettiläs, alemman asteen apostoli. Tällaista roskaa puhuttiin ja painettiin juuri siihen aikaan melkoisesti, ja tuo mainio nainen, hän joutui kuulemaan tätä humpuukia sen ollessa pahimmillaan ja niin hän hukkasi maan jalkojensa alta. Minun tuli toden totta oikein piinallinen olo, kun kuuntelin hänen puheitaan ’oppimattomista massoista’, jotka oli vieroitettava ’kaameista elämäntavoistaan.’”

Joseph Conrad: *Pimeyden sydän*.
Suomentanut Kristiina Kivivuori, Otava 1968.
Alkuteos *Heart of Darkness*, 1902.

Kirjan tekemistä ovat tukeneet Koneen Säätiö ja WSOY:n kirjallisuussäätiö.
Osan kirjan aineistosta tekijät ovat hankineet työskennellessään *Helsingin Sanomien*
toimittajana ja valokuvaajana. Kirjan tekijänpalkkiot jaetaan tasan Kimmo Oksasen,
Heidi Piironen ja kirjan päähenkilön Mihaela Stoican kesken.

© Kimmo Oksanen, Heidi Piironen ja WSOY 2018

Ulkoasu Johannes Nieminen

Kuvankäsittely Timo Kirves ja Kari Lahtinen

ISBN 978-951-0-42950-1

Painettu EU:ssa

KIMMO OKSANEN HEIDI PIIROINEN

ohikuljetut

ERÄÄN KERJÄLÄISPERHEEN TARINA

WSOY

”Suurin osa ihmisistä ajattelee nykyään vain, että mitä se minulle kuuluu. Että jokainen ihminen tuntisi olevansa vastuussa siitä mitä tapahtuu kadulla, lapsille ja kaikkein köyhimmille... Semmoinen ei kyllä juolahda monenkaan mieleen.”

Fritz Lang, Thea von Harbou: *M – kaupunki etsii murhaajaa*.
Suomentanut Arja Kataja.
Alkuteos *Eine Stadt sucht einen Mörder*, 1931.

*”Maalla oli suloista ja ihanaa, oli kesä! Ohra huojui keltaisena, kaura
vihreänä, heinä oli nostettu rukoihin luhtaniityllä, ja siellä tepasteli
pitkä, punasäärinen haikara ja puhui egyptiä – sen kielen se oli
oppinut äidiltään.”*

H. C. Andersen: *Ruma Ankanpoikanen.*

Maila Talvion tarkistettu suomennos kokoelmassa *Andersenin satukirja*, WSOY 1963.

Alkuteos *Den frimre ælling*, 1844.

Kiitos

*Mihaela-Aurelia Stoica, Suras Moldovan,
Fernando Stoica, Leonardo Stoica, Ema Stoica,
Virginia Moldovan, Virginia Moldovan, Mariana
Moldovan, Marius Moldovan, Angelica Moldovan,
Benjamin Moldovan, Printesa Moldovan, Iosif
Moldovan, Preda Moldovan, Maria Muresan,
Aurelia Musca, Trandafir Musca, Daniel Stoica,
Angela Varga, Florian Rostas, Violeta Rostas*

*Marjo Cosma, Maria Dorofte, Anca Loredana
Enache, Angelica Elisabeth, Marryam Fib, Kimmo
Granqvist, Janette K. Grönfors, Pirjo Hongisto, Pasi
Kokkonen, Kaarina Koski, Tuomo Leinonen, Catalin
Mogoseanu, Mauri Ojala, Kyösti Roth, Stella
Sorannummi, Marjaana Toiviainen, Pekka Tuomola,
Helge Valama, Judit Varga, Marjatta Vesalainen,
Miranda Vuolasranta, Maaria Ylänkö*

*Joonas Ahtiainen, Harald Arnkil, Simon Hussein
Al-Bazoon, Stefan Bremer, Jukka Elomaa, Tarja
Hallavainio, Marja Jokibaara, Markus Jokela,
Päivi Kalenius, Juhana Kallio, Kimmo Kivellä,
Christian Moustgaard, Markku Niskanen, Anna
Emilia Pajari, Jukka Puotila, Jussi Pylkkänen,
Kaisa Pylkkänen, Markku Sinisalo, Haneen Hashim
Jameel, Sahar Hashim Jameel, Tommi Hannula,
Riku Jokinen, Elina Kervinen, Jaakko Lähteenmaa,
Pipsa Palttala, Kimmo Pietinen, Kalle Silfverberg,
Vesa Sirén, Petteri Tuohinen*

ALUKSI

Mitä se minulle kuuluu? Miksi minun pitäisi kiinnostua? Miksi minun pitäisi miettiä, antaako kerjäläisille rahaa vai ei? Miksi nämä kysymykset mietityttävät minua, vaikka meillä on Suomessa isompiakin ongelmia kuin Itä-Euroopan romanit? Tai ehkä oikeammin, meillä on Suomessa ihmisiä, joilla on isompiakin ongelmia kuin romaneilla.

Vuosina 2015–2016 suomalaisten huomio kiinnittyi toden teolla muuhun kuin kadunkulmissa kerjääviin romaneihin. Suomeen saapui yhtäkkiä 32 000 turvapaikanhakijaa. Se, mitä olin luullut tapahtuvan vain televisiossa ja mistä olin lukenut vain lehdistä, olikin nyt omaa jokapäiväistä elämääni. Nälänhätä, kurjuus, kärsimys ja sodat ulottivat lonkeronsa tänne rauhaisan Pohjan perukoille.

Itä-Euroopan romanit eivät enää olleet uutisoinnin keskiössä vaan joutuivat syrjään. Minnekään he eivät silti ole kadonneet. He ovat yhä keskuudessamme aivan yhtä syrjäytyneinä ja syrjityimpänä ihmisryhmänä kuin aiemminkin.

Samalla kun maailma suurenee, se pienenee. Ulkomaankaupan tuonti ja vienti ulottuvat yhä kauemmas, matkustamme yhä useammin yhä pidemmälle, näemme internetin avaaman ikkunan kautta yhä nopeammin, yhä kauemmas ja yhä tarkemmin. Samalla maailma tulee lähemmäs. Lentomatka Helsingistä Nizzaan on yhtä halpa kuin lento Helsingistä Tampereelle. Ja sama toisinpäin: me olemme muille yhä lähempänä. Suomi ei ole enää kaukainen pohjoinen maa, jonne on vaikea päästä, vaan ihan naapurissa. Viereisen huoneiston ovikyltissä lukeekin äkkiä virolaisen tai puolalaisen rakennustyömiehen tai elektroniikkaosaajan sukunimi. Somalian, Irakin, Syyrian ja Afganistanin sisällissodat tai Pohjois-Afrikan arabimaiden nuorten miesten suurtyöttömyys ja turhautuminen näkyvät yhtäkkiä perjantai-iltana Kampin keskuksen pääsisäänkäynnin edustalla suurilukuisena toimettomien miesten joukkona.

Miksi me otamme heitä vastaan? Miksi me huolehdimme heistä emmekä vain omista työttömistämme, yksinäisistä vanhuksistamme tai huonosti voivista lapsiperheistämme? Miksi minä mietin romanikerjäläisten hyvinvointia? On kysymys omastatunnosta, mutta ei vain siitä. Asun maassa, joka on valtiona tunnustanut ihmisoikeudet ja

allekirjoittanut niitä koskevat kansainväliset sopimukset. Me kaikki yhdessä olemme valtio. Ihmisoikeudet eivät ole vain yksillä, mutta eivät toisilla. Jos ihmisoikeudet ovat olemassa, ne ovat kaikilla tai eivät kenelläkään. Haluan, että minulla on ihmisoikeudet. Minulla ei ole oikeutta vaatia niitä itselleni, jos en vaadi niitä muille. Siksi minä mietin heitä, Euroopan eniten kaltoin kohdeltuja, hyljeksittyjä, syrjittyjä, pahanpohjimmaisista: romaneja.

Saimme valokuvaaja Heidi Piironen kanssa ensi kosketuksen romanialaisiin romaneihin Helsingissä tammikuussa 2008. Cetatea de Baltăssa Romanian Transilvaniassa asuvien kahden suvun vanhimpien Aurelia Muscan ja Verginia Moldovanin jälkeläiset lapsineen olivat saapuneet edellisenä syksynä Suomeen ja asettuneet Helsingin kaduille kerjäämään. Itse olin tavannut heidät jo lokakuussa 2007. Isoäiti Virginia Moldovan, hänen tyttärensä Mariana Moldovan ja tämän aviomies Trandafir Musca sekä heidän täysi-ikäiset poikansa Marius ja Suras Moldovan, viisitoistavuotias Preda Moldovan, vasta kaksivuotias tytär Angelica Moldovan, Virginia Moldovanin sisar Maria Muresan, Virginia Moldovanin esikoispoika Florian Rostas sekä hänen aviovaimonsa Violeta Rostas ja Suras Moldovanille lasta odottava kuusitoistavuotias Mihaela-Aurelia Stoica kaikki kerjäsivät Pohjoisesplanadilla, Aleksanterinkadulla ja Mikonkadulla Helsingin ydinkeskustassa.

Tuolloin emme tietenkään tunteneet heitä vielä nimeltä, hädintuskin erotimme edes heidän kasvonsa. Lopulta, kolmisen kuukautta myöhemmin, tammi-helmikuun vaihteessa 2008 tapasimme Heidi Piironen kanssa Florian Rostasin ja Trandafir Muscan. Törmäsimme heihin osin sattumalta Helsingin päärautatieaseman Kaivokadun puoleisessa sisäänkäyntiaulassa. Olimme Heidinki kanssa etsimässä kerjäläisiä Helsingin keskustan kaduilta tehdäksemme heistä reportaasia *Helsingin Sanomiin*. Yllättäen Rostas ja Musca pyysivät meidät mukaansa Itä-Helsinkiin. He halusivat näyttää meille paikan, jossa he asuvat: telttaleirin Herttoniemen ja Puotinharjun rajalla, Roihuvuoren ja Roihupellon välissä sijaitsevan suuren monitasoliittymän siltojen alla. Tästä alkoi kirjoittajan ja valokuvaajan matka, joka on tämän kirjan ilmestyessä jatkunut kymmenen vuoden ajan. Olemme tutustuneet kahden Cetatea de Baltăn kunnasta Romanian Transilvaniasta kotoisin olevan suvun jäseniin, heidän kotikuntaansa ja

naapurikuntiin ja lähikaupunkeihin, heidän koteihinsa, ystäviinsä, naapureihinsa, asuinkuntansa johtajiin, opettajiin, poliiseihin, kauppiaisiin, elinkeinoihin, elämäntapaan, elämään yleensä iloineen ja suruineen – sekä tavalliseen harmaaseen arkeen. Olemme tavanneet romanien asioita hoitavia virkamiehiä sekä heidän oikeuksiaan puolustavia lakimiehiä Romanian pääkaupungissa Bukarestissa sekä vireässä pohjoisessa transilvanialaiskaupungissa Cluj-Napocassa. Olemme tavanneet Sibiuin kaupungissa miehen, joka kutsuu itseään romanien kuninkaaksi. Olemme myös kuunnelleet, kuinka isoäiti Virginia Moldovan lausuu hänestä suorat sanat.

Olen haastatellut romaneja Helsingissä, Vantaalla ja heidän kotikylässään Cetatea de Baltăssa. Valokuvaaja Heidi Piironen on vuosien 2008 ja 2015 Transilvanian-käyntiensä lisäksi kuvannut heitä Helsingin ja Vantaan ohella myös Kreikassa vuonna 2009, Virossa matkalla Romaniasta Suomeen kesällä 2017 sekä Ranskassa talvella 2017. Itse olen vierailut heidän luonaan Transilvaniassa reilun viikon mittaisissa jaksoissa viidesti. Kaksi matkaa ajoittui vuoteen 2008 ja muut vuosiin 2009, 2015 ja 2017. Haastattelujen lisäksi olen koettanut pitää silmäni ja korvani auki. Olen yrittänyt aistia ympäristöä ja poimia paikallisesta elämänmenosta jotakin olennaista. Olen pyrkinyt romanien päin sisään kokemaan ja katsomaan maailmaa ja elämää heidän näkökulmastaan. Olen oppinut, ettei se ole mahdollista. *Ohikuljetut* ei pyri olemaan syväluotaava tietokirja romaneista ja romanikulttuurista. Se on kahden suomalaisen, *Helsingin Sanomissa* toimittajana ja valokuvaajana työskentelevän ihmisen kuvaus siitä, mitä ja keitä heidän vastaansa tuli ja mitä ja keitä he kymmenen vuoden mittaisella reissullaan kohtasivat. Mitä romaneille tapahtui? Mikä heidän elämässään on muuttunut, vai onko mikään? Entä onko heidän maailmassaan tai maailmassa yleensä jokin muuttunut? Kymmenen vuoden aikana pääsimme Heidi Piironen kanssa edes hiukan lähemmäs kadunkulmien kerjäläisiä kuin suomalaiset tavallisesti. Ohitamme arjessamme yhä tottuneemmin ja sujuvammin tämän kadullamme kyhjöttävän muistutuksen äärimmäisestä eurooppalaisesta köyhyydestä, syrjinnästä ja välinpitämättömyydestä. Joitakin vastauksia olemme ehkä saaneet ja löytäneet, mutta enemmän käteen on jäänyt kysymyksiä.

Obikuljetut ei ole kirja Itä-Euroopan romaneista ja romanikulttuurista yleensä. Kirja kertoo kahden suvun ihmisistä, jotka kaikki ovat omanlaisiaan ja keskenään erilaisia, aivan niin kuin kaikki ihmiset ovat omanlaisiaan ja keskenään erilaisia. Romanien niputtaminen yhteen on mahdotonta ja väärin. Ei ole mitään ”romanilaumaa” – kuten eräs television asiaohjelma romanien tuloa Suomeen takavuosina kuvasi – tai mediassa yleisesti käytettyä ”romaniaaltoa”. Liikkeellä on yksittäisiä romaneja, yksittäisiä romaniperheitä, kenties yksittäisiä romanisukuja. Jokainen ihminen on katsottava yksi kerrallaan, mitä hän sisältää, ja sen perustella kenties voidaan yrittää päätellä, kuka tai mikä hän on ihmisiään. Tämä yksinkertainen, kaikkia ihmisiä koskeva asia tuntuu olevan sen verran vaikeasti ymmärrettävä, ettei sitä koskaan voi toistaa liikaa. Monet romaneja sivusta katsoneet ovat varmoja tiedoistaan ja totuudestaan, mutta mitä syvemmälle tai pidemmälle heidän elämänsä pääsee, sitä epävarmemmaksi käy myös olo. Tässä kirjassa keskitytään kahden Cetatea de Baltăsta koitoisin olevan suvun henkilöihin. Kirja on kuvaus ainoastaan heistä, eikä kenestäkään muusta. Tekstillä ei ole todistusvoimaa tai painoarvoa minkäänlaisissa yleistyksissä romaneista tai romanikulttuurista, vaan se on yhden kirjoittajan kuvaus kirjassa esiintyvien henkilöiden elämästä. Heidi Piironen kuvaa puolestaan kertovat omaa kieltään hänen näkemästään.

Olisi ollut syntyä olla kokoamatta kymmenen vuoden aikana kertynyttä materiaalia kirjaksi. Niin monet asiat risteytyivät, että tunsimme suoranaista pakkoa koota kokemuksemme ja tietämyksemme kansien sisään. Koneen Säätiön meille myöntämä apuraha teemalla ”Jakautuuko Suomi” kannusti tutkimaan aihetta enemmän ja pidemmälle. Olen omien haastattelujeni ja kokemusteni lisäksi lkenut muiden toimittajien kirjoituksia sekä kirjoja, tonkinut internetin pohjattomia tietoarkkuja ja tutustunut kotimaisiin viranomaisasia-kirjoihin sekä muun muassa Euroopan unionin tekemiin tai teettämiin tutkimuksiin.

Etenkin Euroopan unionin perusoikeusviraston FRA:n (European Union Agency for Fundamental Rights) tutkimusraportit romanien määrästä, koulutuksesta, toimeentulosta, asumisen tasosta, terveydenhuollon saatavuudesta ja yleensä elinoloista Euroopan eri

valtioissa ovat olleet pohjana romanien aseman tarkastelulle yleisellä tasolla. Asiakirjat ja tutkimusraportit eivät kuitenkaan ole *Ohikuljetuissa* korostetuina kirjaimin, vaan kirjan kärkiasian sijasta ne välkehtivät pikemminkin rivien välistä yksilöiden elämää ja kohtaloita yleisempään viitekehykseen liittävänä taustatietona. FRA:n Euroopan romaneja koskevan pitkäkestoisen seurantatutkimuksen tuorein raportti julkistettiin vuonna 2017. Yhdeksässä Euroopan unionin maassa tehdyn laajan tutkimuksen mukaan 80 prosenttia romaneista elää yhä köyhyysrajalla tai sen alapuolella. Joka kolmannen romanin kotiin ei tule juoksevaa hanavettä. Joka kymmenes elää vailla sähköä. Joka neljäs romani ja joka kolmas romanilapsi oli nähnyt nälkää viimeisimmän kuukauden aikana.

Antoisa on ollut myös Suomen Romanian-suurlähetystön tekemä kartoitus romanien asemasta Romaniassa vuodelta 2014. Taustaksi haastatellut asiantuntijat ja toimijat sijoittuvat alan huipulle tutkimuksessa sekä yhteiskunnallisessa asemassaan Suomessa ja Romaniassa. Parhaita asiantuntijoita ovat kuitenkin romanit itse. Yleensä heiltä ei kuitenkaan kysytä. Yhdet ihmiset kokoontuvat toisten ihmisten kanssa pohtimaan kolmansien ihmisten asioita, eikä kolmansia kutsuta paikalle. *Ohikuljetuissa* on toisin. Puhujina ovat pääasiassa romanit itse.

Keskimäärin romanit elävät köyhinä ja sorrettiina suhteessa valtaväestöihin. Myös tässä asiassa on isoja eroja. Esimerkiksi Espanjan romanit ovat Itä-Euroopan romaneihin nähden koulutetumpia ja yhteiskuntaan sulautuneempia. Tässä kirjassa esiintyvät romanit ovat pääosin kouluttamatonta ja köyhää väkeä. Kaikkein köyhimpiä tai tiedollisesti syrjäytyneimpiä he eivät kuitenkaan ole. Käsitykseni on, että he ovat kotikuntansa Cetatea de Baltăn yhteisössä keskimääräistä karismaattisempaa, romanien mutta myös kylän valtaväestön keskuudessa arvostettua ja kunnioitettua perhettä. Moldovanien suvun isoäiti Verginia Moldovan on Cetatea de Baltăn vanhin elossa oleva romani, millä myös on arvonsa romanikulttuurissa. Muutama viikko ennen tämän kirjan valmistumista Verginia Moldovania tosin kohtasi onnettomuus, joka saattaa koitua hänen kohtalokseen. Joulukuun lopulla 2017 lääkäri antoi hänelle enintään kuukauden elinaikaa.

Ohikuljettujen keskeiset henkilöt ovat kiertäneet Eurooppaa ja nähneet paljon. He ovat liikkuvaa väestöä, joka on onnistunut ker-

jäämällä kokoamaan rahaa rakentaakseen ja kunnostaakseen taloan. Heidän ahdinkonsa johtuu paljolti Romanian vuoden 1989 verisen vallankumouksen tuomasta muutoksesta. Romanit olivat tottuneet elämään jokseenkin irrallaan muusta yhteiskunnasta. He tekivät kausiluontoisia mutta myös vakinaisia maatöitä kolhooseissa, linjatoita teollisuudessa sekä käsitöitä ja metallitöitä, ja jotkut ansaitsivat elantonsa esimerkiksi ennustajina tai muusikkoina. Kun kommunismi vaihtui kapitalismiksi, viisivuotissuunnitelmatalous markkinatalouden kvartaaliseurannaksi, valtiomiesmäisyys populismiksi, maatilat ja tehtaat yksityistettiin, ja kun monet niistä lakkautettiin esimerkiksi saastuttavina, romanit olivat ensimmäisiä, joita työpaikoilta alettiin ajaa ulos. Kun jokin työpaikka tulee avoimeen hakuun, olen käyttänyt muunneltua vertausta tunnetusta tuolileikistä, jossa musiikin lakatessa yksi jää aina ilman tuolia: kun yksi työpaikka on tarjolla ja sitä tavoittelee yhdeksän romania ja yksi valtaväestöön kuuluva työnhakija, arvatkaa kuka musiikin lakatessa saa paikan.

Rakennemuutos Ceașescujen itsevaltaisesta kommunismista demokraattiseen markkinatalouteen vuoden 1989 vallankumouksen jälkeen oli Romaniassa hallitsematon. Kaikkein eniten muuttuivat romanien elämä, asema ja toimeentulon mahdollisuudet. Kommunismin aikaan heillä oli koti, töitä, terveydenhuolto ja useimmiten mahdollisuus koulunkäyntiin. Uudessa Romaniassa heillä ei pahimmillaan ollut yhtään mitään. Työpaikat hävisivät, kodit menivät alta, menipä vielä terveyskin. Etenkin Romanian maaseudulla asuneet ja eläneet romanit joutuivat kolhoosien yksityistämisen, maatalouden modernisoinnin ja asuinalueidensa kaupunkikeskusten tehtaiden lakkautusten myötä työttömiksi ja sitä tietä syrjäytyneiksi. Heistä tuli erittäin köyhiä. Muutos kosketti myös suurta osaa valtaväestöstä sekä Romanian muita etnisiä vähemmistöjä, mutta romaneihin se osui pahiten. Kun Romania ja Bulgaria vuonna 2007 liittyivät Euroopan unioniin, liikkumisen vapaus avasi heille hyvän ja monille ainoan tien lähteä etsimään muualta parempaa elämää ja ylipäänsä elossa pysymisen mahdollisuutta.

Obikuljetut kietoutuu paljolti eräänlaisen päähenkilön, pian kaksikymmentäseitsemän vuotta täyttävän Mihaela–Aurelia Stoican elämän ja kohtalon ympärille. Tämä Aurelia Muscan tyttärentytär,

Angela Vargan tytär, Verginia Moldovanin tyttären Virginia Moldovanin tyttären Mariana Moldovanin pojan Suras Moldovanin elämäkumppani asuu tätä nykyä perheensä kanssa Mellunmäessä Helsingissä. Hänellä on kolme lasta, joista esikoinen, kymmenen vuotta täyttävä Fernando käy koulua. Pikkuveli Leonardo on viisivuotias ja pikkusisko Ema kolmevuotias. Ema on kärsinyt toisen munuaisen vajaatoiminnasta, ja hän on ollut sairaalahoidossa mutta voi jo hyvin. Koulutie on lapsille tästä lähin avoin ja niin pitkä kuin he tahtovat. Tässä he ovat eri asemassa kuin äitinsä ja isänsä, jotka ovat käyneet koulua vain vähän tai eivät juuri lainkaan.

Kirjan yksi keskeisiä teemoja on koulunkäynnin merkitys ja tärkeys. Kuten yhden Moldovanien suvun jäsenen, Helsingissäkin kerjännään Preda Moldovanin biologianopettaja *Ohikuljetuissa* sanoo tuolloin viisitoistavuotiaalle, koulusta poissaolojen takia erotetulle pojalle: ”Elämässä ei voi menestyä, jos ei käy koulua.” Kun romanivanhemmat lähtevät liikkeelle ja ottavat lapsensa mukaan kerjuulle, he tavallaan varastavat heidän tulevaisuutensa. Mihaela ja Suras ovat päättäneet toisin. He lähtivät etsimään työtä Suomesta, päätyivät kerjuulle, mutta he ovat selviytyneet ja saattaneet lapsensa kouluksi. Samoin Cetatea de Baltăssa isoäiti Virginia Moldovan on monen vuoden ajan huolehtinut Suomessa ja muualla Euroopassa kerjäämässä kiertäneen tyttärensä Mariana Moldovanin kolmesta lapsesta. Kaksitoistavuotias – Helsingissä kaksivuotiaana äitinsä kanssa kerjännyt – Angelica ja kolmetoistavuotias Benjamin menestyvät Cetatea de Baltăn peruskoulussa hienosti. Isosisko Printesan arvosanat peruskoulusta olivat erinomaiset, ja hänen oli määrä aloittaa lukio syksyllä 2017. Tässä oli paikka, jossa tulevaisuus joko avautuisi tai sulkeutuisi. Viisitoistavuotias Printesa olisi suvun ensimmäinen lukiolainen ja tie tulevaisuuteen täynnä mahdollisuuksia. Kuinka siten kävi, siihen palaamme myöhemmin.

Kirjan kerronnan aikamuoto on usein preesens. Kun ihminen ei osaa lukea, kirjoittaa eikä laskea, hän ei juuri ajattele abstraktisti. Useimmat tapaamistani Romanian romaneista ovat luku- ja kirjoitustaidottomia. Tämä ei tietenkään koske kaikkia romaneja. Monet tässäkin kirjassa tavattavat romanit ovat kouluttautuneet hyvin pitkälle ja nousseet yhteiskunnan hierarkiassa korkeisiin asemiin.

Ohikuljettujen romanit eivät juuri muistele tai murehdi menneitä tai suunnittele tulevaisuuttaan. He elävät tässä ja nyt. Se ei ole arvokkaampi tai arvottomampi elämänasenne, se vain on. Joskus romaneja ja varsinkin romanilapsia seuratessa tulee olo, että koska he ovat kiinni tässä hetkessä, he ovat köyhyydestään huolimatta onnellisempia kuin suunnitelmallisesti ja tehokkaasti kasvatetut, melkeinpä kuin tehdasvalmisteiset tai laboratoriossa kehitetyt länsimaiset lapset. Romanien ”tässä ja nyt” saattaisi olla tervehdyttävä ja silmiä avaava elämäntapa länsimaiselle hyvin koulutetulle, uraa elämänsä alusta loppuun suunnittelevalle kiittäjälle, joka ei hetkeksikään pysähdy katsomaan ympärilleen ja kokemaan elämän ihmettä.

Kirjan henkilöitä puhutellaan romaneiksi. Joskus asiayhteyden vaatiessa, kun esimerkiksi valtaväestöön kuuluva puhuu heistä halventavasti, repliikissä käytetään sanaa ”mustalainen”. Tai jos puhutaan romanien musiikista, mielestäni on luontevaa käyttää vakiintunutta ilmaisua ”mustalaismusiikki”. Kirjassa ei kuitenkaan käytetä sanaa mustalainen koskaan alentavasti. Myöskään sanoissa ”kerjäläinen” tai ”romanikerjäläinen” ei ole arvolatausta. Romanikerjäläisistä puhutaan silloin, kun puhutaan ihmisistä, jotka kerjäävät ja ovat etnisesti romaneja.

Lähes kaikissa kirjassa kerrotuissa tapahtumissa ja keskusteluissa olen itse ollut läsnä. Jotkin tapahtumat, kuten päähenkilö Mihaelan syntymäpäivästä kertovan luvun tai hänen lapsuuttaan Puolassa kuvaavan osuuden tapahtumat, olen kirjoittanut minulle kerrotun perusteella. Näiltä osin kirja *perustuu* tositapahtumiin, muutoin kirjassa käydyt keskustelut ja tapahtumat *ovat* sellaisinaan totta. Eriytyisen arvokkaan työn on tehnyt kirjoittajan ja valokuvaajan matkassa alusta pitäen mukana ollut bukarestilainen matkailuyrittäjä ja ystäväni Catalin Mogoseanu, joka on viettänyt lapsuutensa ja käynyt koulua Helsingissä ja puhuu sujuvasti suomea. Ilman hänen taitavia tapaamisten, matkojen, kuljetusten ja yöpymisten järjestelyjään, väsymätöntä autonkuljettamistaan ja sitkeää tulkkaamistaan työ romaniankielisessä ympäristössä ja ventovieraassa romanikulttuurissa olisi ollut mahdotonta.

Helsingissä 6.12.2017, itsenäisen Suomen satavuotispäivänä
Kimmo Oksanen

ENSIMMÄINEN OSA

I Koti unessa

Helsinki, Suomi, helmikuu 2008

Yöllä Mihaela herää monta kertaa. Hänellä on välillä kuuma. Hän avaa vetoketjun ja riisuu makuupussin yläosan. Sitten hän nukahtaa mutta herää taas. Nyt hänellä on kylmä. Kuumat ja kylmät aallot lyövät läpi koko ruumiin. Ne tulevat alhaalta, kiipeävät ylös ja lopulta nostavat hien hänen otsalleen. Korvatkin ovat hiestä märät, kuin vauvalla.

Mihaela pyyhkii puoliksi valveilla, puoliksi unessa otsaansa, korvantauksiaan ja leuanalustaan, joka sekin on hiestä märkä. Hänen tytönleukansa on paisunut. Se ei enää ole siro viisitoistavuotiaan leuka, jollainen se oli vielä vuosi sitten. Kaula on paisunut, ja sen iho punoittaa ihottumasta. Hänen koko vartalonsa on paisunut. Mihaelan on ollut viime viikkoina vaikea liikkua, eikä hän enää ole mah-tua makuupussiinsa. Hän työntää kädessään olevan paperitukon alas nivusiinsa ja pyyhkii hikeä vatsansa alta ja reisiensä välistä. Mihaela hivuttaa märän paperin ylös makuupussin suuaukosta, työntää sen nenälleen ja niistää. Niistettyään hän sysää paperin jonnekin pänsä yli kohti teltan suuaukkoa.

Mihaela nousee ylös taivaalle. Valtava suppilomainen pyörre nos-taa hänet lentoon, ja hän pyörii sen silmässä kuin karusellissa. Kiep-puessaan hyrrässä ja noustessaan sen kantamana yhä ylemmäs il-mojen halki hän vuoroin nauraa ja vuoroin itkee. Korkeuksista hän näkee, kuinka puut taipuilevat myrskyävässä tuulessa. Hiekka irtoaa maasta ja pölyyää villisti ja vapaana ylös taivaan pyörteisiin. Jossakin häämöttävät kukkulat, ja niiden välistä pilkottavat vielä kauempana jyrkkinä kohoavien vuorten teräväkärkiset huiput. Kukkuloiden vä-lissä laaksossa levittäytyy eteen Cetatea de Baltän kylä. Koti. Sitten pyörre alkaa haihtua hänen ympäriltään. Se pitelee häntä vielä sy-lissään ja laskee hänet hellästi alas maan vuoteelle kuin äiti lapsensa. Silloin Mihaela taas herää. Hänellä on kylmä. Kämmentensä alla hän tuntee, kuinka jokin liikkuu hänen sisällään. Siellä se on, hänen kohdussaan, hereillä niin kuin hänkin, kohta valmiina tulemaan ulos maailmaan, hänen ensimmäinen lapsensa.

Mihaela kääntyy makuupussissa vaivalloisesti kyljelleen. Löydettyään hyvän asennon hän jää katselemaan viereensä. Siinä, aivan hänen omien kasvojensa edessä avautuvat hänen silmiensä eteen hänen rakkaan miehensä kasvot. Miehen pää pistää ulos makuupussin suuaukosta. Mies on syvässä unessa. Hän tuhisee nukkuessaan. Mihaela katselee miehen silmiä, nenää, otsaa ja korvia. Ne ovat hänelle rakkaat. Miehen silmät ovat kiinni, ja vain luomien värinä kertoo, että niiden alla iirikset liikahtelevat. Kun silmäluomet avautuvat, Mihaela näkee taas Suras Moldovanin kauniit silmät. Eikä vain silmiä, vaan niiden kautta suoraan miehen sisään. Niin hän tuntee, ja niin hän ajattelee. Hymy valtaa Mihaelan kasvot, kun hän katsoo miestä. Hymy ei tule ulkoa, se tulee sisältä. Se ei valtaa vain kasvoja, vaan koko olemuksen. Tuo mies on hänen, hän on tuon miehen, ja se, joka on hänen sisällään, on heidän.

Mihaela tapasi miehen kotikylässään Cetatea de Baltăssa. He olivat palanneet äidin kanssa Puolasta ja asettuneet isoäidin luokse asumaan. Joskus isoäiti joi, tuli humalaan ja hulluksi ja ajoi äidin ja hänet ulos kodistaan. Isäkin asui Cetatea de Baltăssa. Äiti ja isä olivat kuitenkin eronneet. Ja silloin kun Mihaela vieraili isänsä luona miehen naapurissa, tämä näki hänet mutta ei voinut lähestyä tyttöä, joka oli vasta neljätoistavuotias. Mies itse oli jo kahdeksantoista. Hänen mielestään tyttö oli kaunis. Hän rakastui ensi silmäyksellä. Perhe oli ajatellut miehelle aivan toista tyttöä vaimoksi. Mies ei kuitenkaan pitänyt työstä eikä tämän perheestä. He ovat koronkiskureita ja velanperijöitä, hän tiesi. Hän oli itsekin joutunut lainaamaan heiltä.

Mikään ei voi voittaa rakkautta. Ja mikä on Jumalan tahto, sen yli ei ihmisen ole käyminen. Rakastuneet pyysivät enonsa apuun. Enot olivat oluella La Rodicassa, baarissa kotikulmillaan. Siellä rakastavaiset selittivät asian enoilleen. Kohtalo oli määrännyt heidät toisilleen. Enot nauroivat, mutta he ymmärsivät.

– Ravintolatapaaminen toimii aina, Suras Moldovan toteaa kymmenen vuotta myöhemmin.

Asia sovittiin humalassa. Sitä ei ollut myöhemmin pyörittäminen, sillä sopimus on aina sopimus. Enot lupasivat puhua veljilleen ja näiden vaimoille. Puhuminen oli välttämätöntä, sillä nuoripari ei

antanut heille hetken rauhaa vaan seurasivat perässä, minne he menivätkin, ja muistuttivat asiasta, kunnes he avasivat suunsa nuorten vanhemmille. Vanhemmat suuttuivat. Tytölle oli katsottu aivan toinen mies. Hän oli rikkaammasta perheestä, ja komeampikin. Tyttö oli kuitenkin päätöksensä tehnyt. Hän ei tarvinnut rikasta miestä, vaan hyvän ja rauhallisen.

– Vanhemmat eivät tykänneet siitä, että Suras vei, Mihaela sanoo myöhemmin. – Halusin, että mies on hyvä, sellainen, joka ei lyö. Mies voi olla komea, ja sillä voi olla rahaa, mutta se voi katkoa luut.

Mihaelan äiti Angela Varga ei puhunut tyttärelleen kolmeen vuoteen. Se, että koko maailma oli Mihaelaa ja Surasia vastaan, vain lujitti heidän keskinäistä suhdettaan. He lähtivät matkaan kotikylästäan Cetatea de Baltăstä.

Maatessaan teltassa Surasin vierellä ja katsellessaan nukkuvan miehensä värähteleviä silmäluomia Mihaela muistaa, kuinka he olivat ensin Ranskassa, mistä matka jatkui Belgiaan ja Irlantiin. Missään ei ollut hyvä. Belgiassa heitä syljettiin, lyötiin ja potkittiin ja Suras sai selkäänsä oikein kunnolla. Lopulta he palasivat Cetatea de Baltăan. Siellä Suras Moldovanin vanhemmat suunnittelivat paria matkaa Suomeen. Joku oli kertonut heille, että Suomessa olisi ehkä töitä. Tiedon saattoi olla pannut liikkeelle joku, joka lupasi samalla järjestää matkan, maksua vastaan toki. Oli syksy 2007. Isoäiti Virginia Moldovan perheineen pakkasi laukkunsa ja lähti Suomeen. Mukana matkustivat Virginian tyttärenpoika Suras ja hänen nuorikkonsa Mihaela. Ja keväällä alulle saatettu lapsi Mihaelan sisällä.

Mihaela sulkee silmänsä. Hän nukahtaa hetkeksi. Sitten hän taas herää. Hänen on noustava pissalle. Hän kaivautuu ulos makuupussistaan, kääntyy polviensa varaan, avaa teltan vetoketjun ja konttaa ulos. Herttoniemessä sataa räntää ja tuulee.

Ohikuljetut kertoo unohdetun tarinan romanikerjäläisistä Romanian syrjäloukoissa, Euroopan jalkakäytävillä ja uuden elämän alussa Suomessa. Se on kuvaus historiankulun uhreiksi joutuneista, hetkessä elävistä ihmisistä, jotka yrittävät parantaa asemaansa niin kuin suinkin vain voivat.

Mihaela oli 16-vuotias tyttö, kun hän saapui Romaniasta Suomeen. Tavoitteena oli paitsi löytää elanto myös hankkia rahaa kotikylän olojen parantamiseksi. Haave töistä kuitenkin kariutui, ja käteen oli otettava kerjuukuppi. *Ohikuljetut* on kertomus Mihaelasta, hänen suvustaan ja siitä, voiko tulevaisuudettomuuden kierrettä katkaista.



9 789510 429501

www.wsoy.fi

99.1

ISBN 978-951-0-42950-1